АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю

«Моє прізвище не Дімаров, а Гарасюта...»

Письменник про українську літературу, історію та сьогодення

Анатолія ДІМАРОВА, автора численних романів, повістей, оповідань та новел, по праву можна назвати старійшиною письменницької братії. Він, очевидець Голодомору 1932—1933 років, першим в українській літературі в 1964-му (!) описав це лихоліття у романі «І будуть люди». У ті складні радянські часи всіляко сприяв опальним поетам і прозаїкам: писав наїхні твори позитивні рецензії та організував підпільний фонд допомоги. Фактично відкрив Григора Тютюнника, рецензуючи його перші українномовні твори!

Зазвичай у старовинних монастирях є один-два старці, які уособлюють цілу епоху. І послушники прагнуть якомога більше у них перейняти. Так і з Анатолієм Дімаровим: хтось вважає його своїм учителем (йому й досі носять рукописи читати перед тим як віддати їх у видавництва), інші — другом, а ще хтось, як і він, хворіють на «кам'яну хворобу», тобто колекціонують каміння. Але всі багатозначно називають Анатолія Андрійовича — «тесаний із каменю».

ФОТО РУСЛАНА КАНИСКИ / «День»

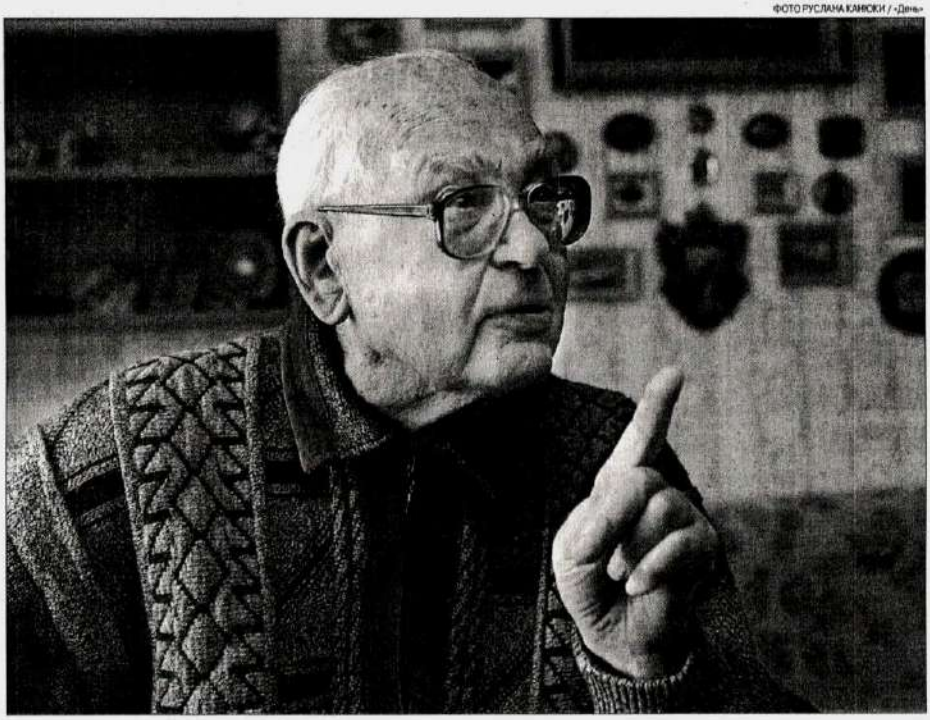

— До речі, не люблю, коли мене називають патріархом. Це щось на зразок, мовляв, коли тебе вже не стане...

— А аксакалом?

— Це якось більше імпонує...

— У часи нашої незалежності почалося «нове» прочитання української літератури, особливо радянського періоду. Зі шкільних та університетських програм вилучається доробок письменників, які творили у радянський період. Того ж Павла Тичини, Володимира Сосюри... Що ви думаєте з цього приводу?

— Щодо радянських поетів і прозаїків, то ті, які відважилися написати правду, переважно відправлялися на Соловки. Але якщо у письменника, окрім таланту, була ще й совість, то він намагався хоч півправди написати. А таких було чимало!

Молоді дуже часто закреслюють усіх, які творили до них. Згадайте, після 1917 року література також «починалася» з Маяковського і ніби не було до нього ні Пушкіна, ні Лермонтова, ні Толстого, ні Достоєвського... Те саме й зараз відбувається. Але ж не можна т[illegible]ном все перекреслювати! На мою думку, драма полягає ще й у тому, що багато сучасних українських прозаїків та поетів мавпують західних. Причому мавпують як: на Заході тим чи іншим напрямом вже давно «перехворіли», а у нас він подається як досягнення... Отже, я до всього цього ставлюся по-філософськи. Час — справедливий суддя і все розставить на свої місця.

— Скажіть, а вам цікава українська сучасна література?

— Дивлячись яка. Я читаю дуже багато. Творами, де зображено примітивний сексуальний натуралізм, не захоплююся. Прочитав один, другий, третій — вони дуже схожі між собою.

Диво дивне, у сучасній українській літературі лідирують жінки. Це, мабуть, вже генетично так склалося. Українська жінка завжди йшла попереду. Наприклад, коли у Росії молодята стають на рушник, піп реве: «Жона да убоится мужа...». А в нас священик лагідно говорить: «Любіть і шануйте одне одного». Мабуть, мені найбільш цікаві талановиті Галина Тарасюк і Софія Майданська. Я радий, що у нас з'явилися молоді, чи то б пак, молодші письменники, як Віктор Баранов і Василь Шкляр, які заповнюють нішу пригодницької літератури.

Але, вочевидь, мені більше до вподоби класики. Наприклад, Григір Тютюнник. Він — явище неймовірне! Коли японці видавали збірку найвидатніших новелістів світу, то з Радянського Союзу туди були включені доробки лише Василя Шукшина та Григора Тютюнника. А Ліна Костенко! Знаєте, коли вперше мені як редактору до рук потрапили твори шістдесятників, дивувало, що у них не було періоду учнівства. Вони відразу писали як визначні майстри слова. Це покоління по праву на десять голів було вище від мого!

— Кажуть, у радянські часи ви всіляко сприяли опальним й обвинуваченим письменникам...

— Було... Мені якось не хочеться про це говорити. Як говориться в Євангелії, нехай твоя ліва рука не знає, що робить права.

Ну, я вже мав якесь ім'я і мені часто приносили книжки на закриті рецензії, щоб їх порятувати, бо на них написані нищівні статті. Пам'ятаю, мені потрапив до рук «Інтернаціоналізм чи русифікація» Івана Дзюби. Я дав його прочитати одному письменнику з Донбасу — людині дуже порядній, але наскрізь пронизаній отим соцреалізмом. Він прочитав, і був вражений, мовляв, усвідомив, що це — не просто радянська людина, а передовсім українець! Цим твором Іван Дзюба розбудив свідомість багатьох. Я скажу, сучасний Іван Дзюба — совість нашої нації!

> «...На все життя до глибини душі вразила своїм символізмом одна картина. Це було в селі Грем'ячка Ямпільського району Сумської області, куди згодом мої батьки переїхали. І хоча там із церкви зняли хреста й давно у ній не служилася літургія, та опухлі від голоду люди, усвідомлюючи, що доживають останні години, а може, й хвилини, плелися до тієї церкви помирати... З пекла — до Бога...»

Коли почалося цькування Дзюби й інших, у мене виникла ідея створити підпільний фонд допомоги тим письменникам. Багато грошей давали люди. Багато ми й роздавали. Слава Богу, минулося: мене не встигли посадити...

— А як ви наважилися згадати про Голодомор у романі «І будуть люди»? Це ж був 1964 рік?

— Я не наважився. Просто все тоді настільки остогидло! Озирнувся, а у мене цілий цвинтар задумів поховано... Та коли писав свої спогади дитинства про голод 1932 — 1933 років у романі, все одно внутрішній цензор сидів: не згадав, що мій батько — куркуль і моє прізвище — не Дімаров, а Гарасюта... На початку роботи над цим твором вкарівав задум написати історію українського народу з кінця XIX століття аж до хрущовської «відлиги». Але про голод не можна було згадувати (хоч я згадав), про розкуркулення — також, про репресії — у жодному разі. Повсюди так звані червоні прапорці перестороги. І було ж мені неприємно за «І будуть люди»! Тодішньому генеральному прокуророві надійшла заява з вимогою судити мене показовим судом за цей роман. До речі, він таки вийшов друком, але з великими суттєвими виправленнями (посприяв тому секретар парторганізації Спілки письменників Микита Шумило). І тільки торік, до мого 85-літнього ювілею, його вперше надрукували повністю! А в кінці книжки поміщено уривки із тих нищівних рецензій, щоб читачам було зрозуміло, в яких жахливих умовах письменникам доводилося хоч трохи казати правду.

Після написання роману «І будуть люди» я не міг жодної копійки заробити — не давали. І це мене примусило до мандрів. Я потоваришував з геологами й подався по найбільших і наймогутніших горах колишнього Радянського Союзу. Там я побачив неймовірну красу й велич.

— Анатолію Андрійовичу, я знаю, що ваша дружина Євдокія Несторівна також очевидець Голодомору 1932—1933 років...

Євдокія ДІМАРОВА: — Я добре пам'ятаю (мені тоді було дев'ять років), що у 1932-му зібрали добрий врожай на Чернігівщині, звідкіля родом. І мій батько як голова колгоспу бідкався, що усе зерно забирають, мотивуючи це хлібозаготівлями. Паралельно проводили колективізацію. Неподалік від нас жив один чоловік. Його називали «індус», бо завжди ходив у білому полотняному одязі. Мав коня і багато гусей. Якось до його хати під'їхали працівники відповідних органів, вивели розхристаного «індуса» із жінкою, посадили на підводу й повезли. Більше ніхто із односельців подружжя й не бачив. Їхніх гусей половили хлопчаки — всі ж голодні були. І мій старший брат одного поцупив і у кущах усією сім'єю його засмажили. Навесні 33-го вже почався страшний мор. Через наше село все йшли і йшли люди з Центральної України, зокрема, з Полтавщини, і просили хоч щось попоїсти, взамін пропонуючи вишиті рушники й сорочки.

Мене на все життя до глибини душі вразила своїм символізмом одна картина. Це було в селі Грем'ячка Ямпільського району Сумської області, куди згодом мої батьки переїхали. І хоча там із церкви зняли хреста й давно у ній не служилася літургія, та опухлі від голоду люди, усвідомлюючи, що доживають останні години, а може, й хвилини, плелися до тієї церкви помирати... З пекла — до Бога...

А потім батька, у якого забрали партквиток (що означало, фактично, відторгнення його суспільством), разом із іншими селянами вивезли укріплювати колгоспи на Житомирщину. Ми приїхали, а села — порожні! «Не ходіть до школи через ліс, бо там привиди водяться», — страхали дорослі нас, дітей. А то не привиди були, а чисельні могили тих, хто загинув від Голодомору...

Анатолій ДІМАРОВ: — Комуністи повинні покаятися за цей злочин!!! Пам'ятаю, коли на Верховній Раді закликали вшанувати пам'ять безневинно загиблих від голоду у 1932—1933 роках в Україні, усі, крім комуністів, встали...

І ще. Я вважаю, що в Україні було два масштабні геноциди. Перший — Голодомор 1932—1933 років. Другий, коли радянські війська визволяли УРСР. Власне, під час останнього буквально на німецькі кулемети погнали мільйони неозброєних юнаків та чоловіків віком від п'ятнадцяти і до шістдесяти років. Я сам таке пережив. Нас, солдатів, привезли на Донбас. Дали в руки по півцеглини і сказали: біжіть по кризі озера до високого муру металургійного заводу, де засіли німці з кулеметами, й кидайте ті цеглини через мур — нехай вороги думають, що летять гранати, а потім стрибайте на них і відбирайте зброю... Мене врятувало те, що вже був інвалідом війни і знав, що це таке, тому й біг в останніх рядах. Із п'ятисот осіб живими залишилися з п'ятнадцять! І отак по всій Україні було навмисно масово знищено чоловіче населення! Найбільше про це знищення українців під час Великої Вітчизняної війни написав покійний Федір Моргун.

— Анатолію Андрійовичу, якою вам видається доля нашого народу за останнє століття?

— По суті, після 1917 року тривала царська політика пригнічення народів. Й українці опинилися у тій же, а, може, ще в гіршій неволі, де з нас виховували рабів.

— В одному з інтерв'ю ви сказали, що Україні обов'язково треба стати членом НАТО. Аргументуйте свою позицію.

— НАТО — наш єдиний порятунок. Нам треба дистанціюватися від Росії. Ви переконані, що у 2017 році російський флот піде з Криму?

Знаєте, я захоплююся російським народом. Хоч куди б росіянин поїхав, він в душі Росію везе із собою. І хоч де б він оселився, там довкола нього Росія. Таких націоналістів ще треба пошукати! І, до речі, таких великодержавних шовіністів теж!

— Що вас як письменника тривожить нині?

— Три роки моя нова книжка «Божа кара» лежала у видавництві... Нарешті я її забрав звідти. Порадили шукати спонсора. А де ж його знайти? На російськомовне видання — будь ласка. У «Божій карі» я пишу про сьогодення, зокрема, про те, що ми, маючи моральних авторитетів, не дослухаємося до них. Одним словом, як писав Шевченко, «Як би ви вчились так, як треба...». На мій погляд, там тільки одна казка про комуністичний «рай» чого варта!

Знаєте, за часи незалежності я не отримав жодної копійки гонорару, хоч мої твори й видавалися (замість гонорару одержував свої книжки). Проте я безмежно щасливий, що можу писати правду!

Розмовляла Надія ТИСЯЧНА, «День»